

EETTISYYS IHMISTYÖSSÄ – SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSEN PÄIVÄT KUOPIOSSA 13.–14.2.2014

Heidi Muurinen: YTM, tohtorikoulutettava, Sosiaalityö, Helsingin yliopisto
heidi.muurinen@helsinki.fi

Janus vol. 22 (2) 2014, 207–211

Sosiaalityön tutkimuksen päivät järjestettiin 16. kerran teemalla *Eettisyys ihmistyössä* Itä-Suomen yliopiston Kuopion kampuksella 13.–14.2.2014. Osallistujia oli noin 300. Päivillä oli kolme pääpuheenvuoroa. Hertfordshiren yliopiston professori Brian Littlehildin aiheena oli etiikka sosiaalityön tutkimuksessa ja yliopistonlehtori Elisa Aaltola pohti empatiaa sekä sen eri muotojen merkitystä moraalisisessa toimijuudessa. Professori Pauli Niemelä käsitteli ihmisarvoa ja sosiaalityössä tehtävää kasvotyötä Erwing Goffmanin teorian pohjalta. Niemelä kuvasi, miten sosiaalihuoltolainsäädännön ja sosiaalityön eettiset ohjeet korostavat ihmisarvoa ja turvaavat sen ideaalisella tasolla. Ihmisarvon kunnioittamisen eettisen periaatteen vahvistamiseksi käytännössä olisi kuitenkin tärkeää kohdistaa enemmän sosiaalityön tutkimusta ja koulutusta ihmisten välisen vuorovaikutuksen kysymyksiin.

Kuvaan seuraavassa sosiaalityön tutkimuksen päivien yhteydessä pidettyjä työryhmiä ja niissä käytyjä keskusteluja. Työryhmiä oli yhteensä neljätoista ja niissä pidettiin 96 esitystä. Tarkemmat tiedot yksittäisistä esityksistä ja esittäjistä on luettavissa sosiaalityön tutkimuksen päivien abstraktikirjasta (Häkälä 2014). Työryhmien puheenjohtajat kirjoittivat minulle yhteenvedon työryhmässään esiin nousseista mielenkiintoisista nä-

kökulmista ja keskustelua virittäneistä aiheista. Vain *lastensuojelu ja etiikka -työryhmästä* en saanut laadittua koostetta, joten katsaus työryhmien keskusteluun rakentuu kolmentoista työryhmän raporteista.

Aikuissosiaalityö ja etiikka -työryhmän esitykset herättivät runsaasti keskustelua aikuissosiaalityön ja etiikan monimuotoisesta suhteesta. Työryhmässä keskusteltiin kulttuuristen ja normatiivisten käsitysten sijasta asiakkaan tilanteen ja kokemusten ymmärtämisen tärkeydestä. Työryhmässä pohdittiin tehokkuutta tavoittelevien rakenteiden, kuten liukuhinnamaisen toimeentulotukitehtailun, suhdetta kasvokkaiseen kohtaamiseen: asiakkaan kokonaisvaltaisen kohtaamisen ja tilanteen selvittämisen tulisi olla aikuissosiaalityön palveluisa keskiössä sen sijaan, että tehokkuus ja sen arviointi ohjaisivat toimintaa ja muodostuisivat itsetarkoitukseksi.

Sosiaalisen auttamistyön kysymykset rikosseuraamusalalla -työryhmän esitysten aiheet kytkeytyivät hyvin toisiinsa ja yhtymäkohtia havaittiin keskusteluissa yllättävälläkin tavalla. Esitykset käsitelivät muun muassa eron jälkeistä naiseen ja lapsiin kohdistuvaa vainoa sekä miehiä lähisuhdeväkivallan kohteena. Uusi 13.12.2013 voimaan astunut vainolaki herätti keskustelua, sillä vainon tunnistaminen ja toteennäyttäminen

on vaikeaa ja sen vähättely yleistä. Läheisen vainon dynamiikan, sensitiivisyyden sekä toimijuuden kysymykset ja uhriuden tunnistamisen haasteet nousivat esiin. Keskustelussa käsiteltiin myös Pauli Niemelän esiin nostamaa kasvojen menettämisen ja häpeän teemaa. Keskustelussa todettiin, että sosiaalityössä korostuvan piiloutuvien kokemusten merkityksen tunnistaminen ja niiden näkyväksi tekeminen.

Terveyden, mielenterveyden ja kuntoutuksen sosiaalityö -työryhmä oli hyvin suosittu, mikä saattaa johtua etiikan tärkeydestä terveydenhuollossa ja kuntoutuksessa. Työryhmän esitykset liittyivät monipuolisesti päivien teemaan ja niissä käsiteltiin esimerkiksi yhteisen toimijuuden, muistutuskäytäntöjen, kaksoisdiagnoosiin ja palveluohjauksen problematiikkaa. Aiheet liittyivät monipuolisesti myös erilaisiin organisaatioihin kuten oppilaitoksiin, päihde- ja mielenterveyspalveluihin, työkykyä ylläpitävään kuntoutukseen, terveydenhuoltoon sekä maahanmuuttajapalveluihin. Esitykset tekivät näkyväksi kuntoutuksen tematiikan ajankohtaisuutta sosiaalityön erilaisissa toimintaympäristöissä. Yhteistä eri esityksille oli asiakasnäkökulman korostuminen ja asiakkaan toimijuuden tukeminen eettisesti keskeisellä tavalla.

Sukupuolisensitiivisyys sosiaalityön tutkimuksessa ja käytännöissä -työryhmän lähtökohtana oli sosiaalityön ilmiöiden tarkasteleminen sukupuolisensitiivisestä näkökulmasta sekä nais- ja miessukupuolen ymmärtäminen kulttuurisosiaalisina, sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa syntyvinä kategorioina. Ryhmän esityksiä yhdisti sukupuolen huomioiminen jo lähtökohtaisesti

omassa tutkimustyössä. Käsiteltävien tutkimushankkeiden aineistot kerätään pääsääntöisesti naisilta. Perinteisesti näitä tutkimusaiheita on tutkittu sukupuolisokeasti ja pääasiassa miesten näkökulmasta. Keskustelua herätti esimerkiksi tutkimushanke, joka käsittelee intiimialuille sijoittuvan, ja siten sukupuolisidonnaisen syövän vaikutuksia sairastuneen seksuaalisuuteen, mikä on sosiaalityön tutkimuksessa poikkeuksellisen vähän tutkittu aihealue. Toisen esityksen yhteydessä nousi esiin idea aineiston keräämisestä niin, että nuoret tutkittavat voisivat olla itse tuottamassa omaehtoista aineistoa itsestään videomallalla keskinäistä ryhmätoimintaansa, jolloin he olisivat toimijoita myös tutkimusaineiston tuottamisessa.

Asiakkaiden toimijuus eettisyyden näkökulmasta -työryhmässä pohdittiin miten palveluissa ja niiden kehittämisessä voidaan huomioida ja varmistaa sellaisten ihmisten ja ryhmien ääni, joiden toimijuuden toteutuminen ei ole itsestään selvää. Työryhmässä kommentaattorina oli Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kehittäjäasiakas, jonka mukanaolo varmisti, että keskustelun keskiössä oli asiakkaiden toimijuus ja tavallisten ihmisten ääni. Työryhmä tuotti havainnon siitä, että kokemusasiantuntijuus on hyväksytty kehittämistyön voimavara, joka saa erilaisia muotoja, sisältöjä ja tehtäviä riippuen siitä, mihin se paikantuu. Keskustelun aiheena oli myös se, millaista tietoa tunnistetaan käytäntöjen kehittämisessä sekä tutkimuksessa: tarvitaan jatkuvaa herkkyyttä sille, miten sosiaalityön tutkimuksen toimintakulttuurissa luodaan sellaisia menetelmiä, joilla saadaan näkyväksi erilaisten asiakkaiden, työntekijöiden, organisaatioiden, järjestelmien ja fyysis-

ten puitteiden tieto ja mahdollistetaan myös yhteistoiminnallisen tiedon syn-
tyminen. Luottamukselle ja avoimelle
jakamiselle perustuva yhdessä tekemi-
nen voi tarjota väylän eettisesti kestä-
ville ammatti- ja tutkimuskäytännöille.

*Sosiaalityön arvot ja eettinen perusta -työ-
ryhmän* keskusteluissa puhuttiin työn
reunaehtoihin ja niiden muutokseen
liittyvästä laajasta problematiikasta. Mitä
on eettinen asiantuntijuus muutoksessa
ja mihin se velvoittaa suhteessa asiak-
kaaseen, suhteessa muihin toimijoihin
tai suhteessa yhteiskuntaan? Työryh-
mässä tuotiin esiin, että mahdollisuudet
tehdä ammattieettisesti kestävää työtä
ovat kaventuneet. Sosiaalityössä ristiriidat
tiedostetaan hyvin ja eettisen kes-
kustelun paikkoja on riittävästi, mutta
vaikuttamisen mahdollisuudet ovat
vähäiset. Erityisen merkitykselliseksi
muodostuu pohdinta ammattikunnan
vaikuttamisen kanavista ja niiden roh-
kea käyttäminen. Sosiaalityössä ollaan
tienhaarassa. Miten oma toiminta suh-
teutetaan yhteiskunnalliseen muutok-
seen ja miten muutoksessa ollaan toi-
mijoina mukana?

*Eettisyys sosiaalialan johtamisessa -työ-
ryhmä* oli hieno esimerkki siitä, miten
moninaisesti ja ajankohtaisesti eettiset
kysymykset kietoutuvat sosiaalialan
toimintakenttään. Eettisestä johtami-
sesta puhuttaessa eettisyyden vaati-
mukset kohdistuvat myös enenevässä
määrin työntekijöihin. Siksi on tärkeää
tarkastella eettisyyttä sosiaalialan joh-
tamisessa eri toimijanäkökulmista sekä
toimintaa ohjaavissa ammatillisissa ja
ideologisissa kehyksissä. Työryhmä he-
rätti pohtimaan kriittisesti sitä, miten
uudet toimintamallit, tulostavoitteet ja
resurssien niukkuus vaikuttavat sosi-

aalityön ja -alan eetokseen sekä sosi-
aalialan ammattilaisten mahdollisuuksii-
n toimia eettisesti. Kenen etu painaa
eettisessä tarkastelussa eniten ja voiko
yhtaikaisesti olla kaikkien tahojen asi-
alla eettisesti kestäväällä tavalla? Ydinky-
symys on myös se, miten johtamisella
voidaan ratkaista näitä haasteita. Joh-
taja tarvitseekin siihen tueksi eettisesti
herkät, rohkeat ja osaavat sosiaalialan
ammattilaiset. Lisäksi pohdittiin, mil-
laisia moraalisen rohkeuden paikkoja
ja mahdollisuuksia sosiaalityöntekijöillä
on nyt ja tulevaisuudessa. Yksi esimerk-
ki rohkeudesta on julkinen viestinnän
käyttäminen sananvapauden yhtenä,
usein viimesijaisena keinona hakea
muutosta kestävämpiin tilanteisiin.

*Sosiaalityön dokumentointi ja asiakastie-
tojärjestelmien etiikka -työryhmässä* kes-
kusteltiin mahdollisuudesta asiakkaiden
rinnakkaisdokumentoinnille asiakas-
tietojärjestelmissä dialogin lisäämiseksi
ja asiakkaiden ääneen vahvistamiseksi.
Rinnakkaisen dokumentaation toteu-
tuminen esimerkiksi lastensuojelussa ei
kuitenkaan ole eettisesti ongelmantonta,
mistä käytiin myös yhteistä keskustelua
esimerkiksi asiakirjojen omistajuus-
kysymyksiin liittyen. Joka tapauksessa
dokumentoinnin yhteiskehittäminen
asiakkaiden ja työntekijöiden kesken
on erittäin perusteltua ja kiinnostavaa.
Työryhmässä pohdittiin myös, ohjaa-
vatko arviointimittarit työntekijöitä
kiinnittämään huomionsa vain kysyt-
tyihin asioihin, jolloin tärkeää tietoa jää
mahdollisesti arvioinnin ulkopuolelle.
Toisaalta keskustelussa viitattiin Saila
Huuskosen ja Sirpa Saarion tuoreisiin
väitöstutkimuksiin, joissa on tuotu esiin
työntekijöiden kykyä ”muokata” asia-
kastietojärjestelmiä omiin tarkoituk-
siinsa sopivammiksi tai kiertää sellaisia

tietojärjestelmien toimintoja, jotka he kokevat epätarkoituksenmukaisiksi. Lisäksi keskusteltiin dokumentoinnissa käytettävien sosiaalityön käsitteiden eettisyydestä ja ymmärrettävyydestä

Vuorovaikutuksen eettisyys sosiaalityön vuorovaikutuksessa ja sen tutkimuksessa -työryhmä rakentui kahden sosiaalityötä ja sen tutkimusta konkretisoivan teeman ympärille: sosiaalityöhön maahanmuuttajien kanssa ja nuorisotyöhön. Työryhmässä pohdittiin erityisesti tutkimustilanteita. Puheenvuoroissa toistuivat aiheesta riippumatta samat eettiset kysymykset; kuten se, mitä tutkija voi luvata tutkittavilleen, miten sosiaalityön tutkimuksen tulokset olisi mahdollista viedä päättävälle taholle, miten lähellä tai kaukana on sopivaa olla esimerkiksi haastattelutilanteessa sekä miten voi erottaa sosiaalityöntekijän ja tutkijan roolit tutkimusta tehdessään.

Köyhyys ja huono-osaisuus sosiaalityön tutkimuksen eettisenä kysymyksenä -työryhmässä esitykset herättivät vilkasta keskustelua niin tutkimusten sisällöistä kuin tutkimusasetelmistakin. Vuoropuhelu sosiaalityön ammattilaisten ja tutkijoiden välillä koettiin hedelmälliseksi. Sisällöllisesti keskustelussa painottuivat köyhyyden ja mielenterveyden kysymysten yhteen kietoutuminen, mitä voidaan pitää tärkeänä avauksena köyhyydetutkimuksessa. Tutkimusasetelmien näkökulmista keskusteltiin pitkittäistutkimuksen mahdollisuuksista sekä toisaalta haasteista laatia sellainen koeasetelma, jossa asiakkaiden tasavertainen asema ei vaarannu. Köyhyysaiheinen työryhmä on toiminut Sosiaalityön tutkimuksen päivillä jo useana vuonna. Työryhmän vetäjien mukaan kiinnostus aihepiiriin on kasvanut koko ajan ja

he uskovat keskustelun aiheesta jatkuvan myös tulevana vuosina, koska uusia kiinnostavia tutkimuksia teemasta valmistuu erityisesti sosiaalityön erikoisalakoulutuksessa.

Sosiaalityön eettinen vastuu kaukaisista toisista ja tulevista sukupolvista -työryhmän kokoonpano oli vetäjien mukaan itsessään innostava: ilmassa leijui vanha solidaarisuuden häivähdyks ja erilaisia aiheita tutkivat osanottajat löysivät yhteisiä näkökulmia keskustelussa. Satu Ranta-Tyrkön esittelemä, rakenteellisen väkivallan käsitettä täydentävä, hitaan väkivallan (slow violence) käsite herätti paljon keskustelua ja se todettiin hyvin käyttökelpoiseksi sosiaalityön tutkimuksessa. Lisäksi työryhmässä keskusteltiin kansainvälisestä kriisityöstä ja siitä, ettei sosiaalityö näy kansallisissa kriisitilanteissa. Sosiaalityön ammattitaitoa ollaan tunnistamassa ja sitä ollaan kehittämässä ja viemässä myös tälle suomalaisessa sosiaalityön kentässä uudelle alueelle. Lisäksi työryhmässä keskusteltiin sosiaalityön tutkimuksessa aivan uudesta näkökulmasta eläimiin ulottuvasta vastuusta. Se aktualisoituu sosiaalityössä esimerkiksi lastensuojelun tai mielenterveysongelmien kriisitilanteissa. Keskustelussa nousi esiin myös hiljaisuuden kulttuurin murtaminen aktiivisemmalla osallistumisella julkiseen keskusteluun, ja miten keskusteluun osallistuminen voi helpottaa sitä työntekijöiden eettistä ja moraalista ahdinkoa, joka aiheutuu työn tavoitteiden ja toimintamahdollisuuksien välisestä ristiriidasta.

Gerontologinen sosiaalityö ja vanhusten hoidon eettiset kysymykset -työryhmän esitykset liittyivät murroksessa olevaan sosiaali- ja terveysalaan. Palvelujärjes-

telmän rakenteita ollaan uusimassa samalla kun siihen kohdistetaan kasvavia supistamis- ja tehostamisvaateita. Myös alan lainsäädäntöä ollaan kehittämässä. Vanhusten palveluissa on valittu peruslinja, jonka mukaan kaikkien tulisi asua kotona niin pitkään kuin mahdollista. Tämän periaatteen kriteerit herättivät keskustelua. Työryhmässä pohdittiin paljon eettisesti kestäviä hoivapalveluja ja itsemääräämisoikeutta käytännössä. Mitä se tarkoittaa ja miten esimerkiksi muistisairaiden kohdalla itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen määrittyy? Vanhustenhoidon osalta keskeinen kysymys on gerontologisen sosiaalityön – niin tutkimuksen kuin käytännön toiminnankin – edelleen kehittäminen ja vahvistaminen. Gerontologisen sosiaalityön yhtenä tärkeimmistä tehtävistä on nostaa esille vanhusten hoidon arjen eettisiä kipupisteitä.

Kaikkiaan työryhmät käsittelivät sosiaalityön tutkimuksen eri näkökulmia laajasti, mutta muutama teema toistui monen työryhmän keskusteluissa. Ensimmäinen niistä liittyi palvelunkäyttäjien toimijuuteen. Työryhmissä keskusteltiin palvelunkäyttäjien toimijuudesta niin sosiaalipalveluissa kuin palvelujen yhteistoiminnallisessa kehittämisessä ja tutkimuksessa. Yhteiskehittämisessä mahdollistuu erilaisten tiedonlajien ja menetelmien sekä kokemustiedon

hyödyntäminen. Toinen paljon keskustelua herättänyt teema työryhmissä koski – Pauli Niemelän puheenvuoroon viitaten – asiakkaiden kokemusten ja elämäntilanteen ymmärtämistä mahdollistavien kasvokkaisten kohtaamisten tärkeyttä. Kolmas keskeinen teema oli sosiaalityön suhde olemassa oleviin rakenteisiin ja muuttuvaan lainsäädäntöön sekä niiden merkitys ja haasteet eettisesti perustelluille ammattikäytännöille. Päivien osallistujia puhututti erityisesti tehokkuuden ja arvioinnin kysymykset. Useassa työryhmässä keskusteltiin sosiaalityön hiljaisuuden kulttuurin murtamisesta ja aktiivisemmän roolin ottamisesta julkisessa keskustelussa. Sitä kautta voidaan hakea ratkaisuja myös eettisesti hankaliin tilanteisiin. Myös tutkimuksen merkitys eettisesti tärkeiden aiheiden, kipupisteiden ja näkökulmien esiin nostamisessa toistui usein työryhmien keskusteluissa.

LÄHDE

Häkälä, Niina (2014) Eettisyys ihmis-työssä. Abstraktikirja XVI Sosiaalityön tutkimuksen päivät Kuopiossa 13.-14.2.2014. http://www.uef.fi/documents/1381035/2081287/STTPV2014_Abstraktikirja.pdf/52e01eeb-d5ca-4ca0-854e-b20e2fc4acef.